

ลวดลายประดับของพระที่นั่งอนันตสมาคม และการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถาปัตยกรรมตะวันตก

Ananta Samakhom Throne Hall's decorative patterns and Influences from Western Architecture

อรอุมา วิชัยกุล¹

Onuma Wichaikul¹

Received : February 6, 2022

Revised : March 7, 2022

Accepted : April 12, 2022

¹ อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาออกแบบเครื่องประดับ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล : onn.wichaikul@gmail.com

¹ Lecturer in Department of Jewelry Design Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University E-mail : onn.wichaikul@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของลวดลายประดับกับตำแหน่ง และลักษณะการประดับตกแต่ง จากการศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของพระที่นั่งอนันตสมาคม ที่ได้สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ในพ.ศ. 2451 เมื่อเปรียบเทียบช่วงเวลาในการสร้างสามารถสรุปได้ว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมได้รับแรงบันดาลใจมาจากการศิลปกรรมของชาติตะวันตกที่อยู่ในยุคของการนำรูปแบบงานศิลปะในยุคโบราณ คือ กรีกและโรมันกลับมาใช้ใหม่ เรียกว่างานศิลปกรรมในยุคนี้ว่า ลัทธิผสมผสาน (Eclecticism) โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานรูปแบบจากยุคสมัยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน สถาปนิกได้รับเอาอิทธิพลกระบวนแบบของ 1) สถาปนิกกลุ่มลัทธิผสมผสาน : วิธีการและวัสดุก่อสร้างตามประเพณีนิยม 2) สถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ : เป็นการฟื้นฟูความหรูหรา มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบทำให้พบว่าสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคมมีองค์ประกอบของลวดลาย ระเบียบของการประดับ การประยุกต์ใช้ลายประดับที่ใกล้เคียง เชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมตะวันตก แต่สถาปนิกได้มีการดัดแปลงรายละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับคตินิยมและประโยชน์ใช้สอยอย่างไทยได้อย่างกลมกลืน

คำสำคัญ : พระที่นั่งอนันตสมาคม, ลวดลายประดับ, สถาปัตยกรรมตะวันตก

Abstract

This article aims to study the architectural structure of Ananta Samakhom Throne Hall and Western Architecture during the 18th-19th centuries. The purpose is to compare the relationship between decorative patterns and their composition of figures. In 1908, Ananta Samakhom Throne Hall was founded by King Chulalongkorn during the historical art period of Eclecticism. This art era is distinguished in reviving the aesthetics of Greek and Roman to convey in a contemporary aspect. The architect had embraced the influences of 1) Eclecticism in the traditional process and material and 2) Neo-baroque in resuming luxury scent and element to portray through the construction of Ananta Samakhom Throne Hall. The study of this decoration shows that the architectural construction of Ananta Samakhom Throne Hall contains the composition and discipline of decorative patterns and the application of similar practices by which influenced by the West. Nevertheless, the architect could bend the design according to Thai tradition and accommodation.

Keywords : The Ananta Samakhom Throne Hall, Decorative Patterns, Western Architecture

บทนำ

ด้วยกระแสคลื่นความคิดและรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมจากชนชาติตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยตลอดเวลา จึงเป็นบ่อเกิดที่มาของความคิด แรงตลใจ หลักสุนทรียภาพและวิธีการสร้างสรรค์ผลงานต่อวงการศิลปะไทย เช่นงานสถาปัตยกรรมที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตกอย่างชัดเจน คือ พระที่นั่งอนันตสมาคม ที่ถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2451 ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หลังจากได้เสด็จประพาสยุโรป เพื่อใช้เป็นท้องพระโรงสำหรับงานประชุมสำคัญของแผ่นดิน และต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นตัวอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยที่สร้างขึ้นในศตวรรษที่ 20 เป็นงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Movement) ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตกอย่างชัดเจน ออกแบบ และสร้างขึ้นโดยสถาปนิกชาวอิตาลี ดูผลงานด้านวิศวกรรม งานออกแบบ รวมถึงงานตกแต่งทั้งหมด รูปแบบของพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้นได้ใช้รูปแบบโดมคลาสสิกของโรม วัสดุส่วนใหญ่เป็นหินอ่อน การประดับภายนอกและภายในของพระที่นั่งมีความสวยงาม ภายนอกประดับตกแต่งด้วยหินอ่อนแกะสลักทั้งนูนสูงและนูนต่ำ ภายในพระที่นั่งมีการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรงดงามด้วยลายปูนปั้นปิดทอง ศิลปกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ปรากฏออกมาแสดงออกถึงการรับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมตะวันตกหลายสมัยรวมกัน ทำให้ผู้เขียนเกิดความสนใจ และเกิดประเด็นคำถามว่าเหตุใดพระที่นั่งอนันตสมาคมจึงมีการผสมผสานศิลปะตะวันตกหลายสมัยเข้าไว้ด้วยกัน และมีการนำวัฒนธรรมทางด้านสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยเฉพาะลวดลายประดับมาประยุกต์ใช้อย่างไร และมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะใดบ้าง

จากความสนใจในประเด็นข้างต้น จึงต้องการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของลวดลายประดับ สถานที่ และลักษณะการประดับตกแต่ง เช่น วิเคราะห์ความเชื่อมโยงการตกแต่งด้วยประติมากรรมเทวดาน้อย (Putto) การประดับตกแต่งด้วยแผ่นจำหลักรูปวงรีประดับหน้าอาคาร (Cartouche) หรือ (Medallion) การจัดวางลายพวงอุษะประดับแฟรแถบ (Festoon) และการแกะสลักหินอ่อนเป็นลายแถบบิดดัดต่อเนื่อง (Meander) ในพระที่นั่งอนันตสมาคม เปรียบเทียบกับการตกแต่งบนงานสถาปัตยกรรมตะวันตก เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการนำศิลปะตะวันตกมาประยุกต์ใช้อย่างกลมกลืน และเหมาะสมในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19
2. สร้างองค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ศิลปะตะวันตกอย่างกลมกลืนและเหมาะสมในประเทศไทย ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบระหว่างลวดลายประดับของพระที่นั่งอนันตสมาคมกับสถาปัตยกรรมตะวันตก

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาประวัติ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และลักษณะของการประดับตกแต่งทั้งภายนอกและภายในของพระที่นั่งอนันตสมาคม
2. ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 โดยเฉพาะกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มลัทธิสมผสาน และกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่
3. วิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อค้นหาความเชื่อมโยงระหว่างลวดลายประดับของพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตก เช่น การประยุกต์ใช้ลวดลายประดับกับตำแหน่ง และลักษณะการประดับตกแต่ง เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

นามพระราชทานว่า “อนันตสมาคม” เป็นชื่อเดิมของพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ภายหลังจากสิ้นรัชกาล พระที่นั่งฯ ได้ชำรุดปรักหักพังลง เหลือกำลังที่จะซ่อมแซม ครั้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริจะสร้างห้องพระโรงขึ้นใหม่ในบริเวณพระราชวังดุสิตเพื่อใช้สำหรับงานประชุมสำคัญของแผ่นดิน จึงได้พระราชทานนามว่าพระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อรักษาไม่ให้นามของพระที่นั่งสำคัญมาแต่ก่อนสูญหายไป โดยให้เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นแม่กองจัดการก่อสร้าง พระยาประชากรกิจวิจารณ์ (โอ อมาตยกุล) เป็นผู้ช่วยแม่กอง และมีช่างจากอิตาลีมาทำงาน คือ มิสเตอร์เอ็ม. ตมานโย (M. Tamagno) เป็นนายช่างออกแบบและผู้เขียนแผนที่ตามกระแสน้ำในคลองมอญ มิสเตอร์ซี. อัลเลกรี (C. Allegri) เป็นวิศวกร โดยพระที่นั่งอนันตสมาคมใช้เวลาในการก่อสร้างยาวนานถึง 8 ปี ซึ่งเมื่อการก่อสร้างดำเนินไปได้ 2 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคต หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จใช้งบประมาณทั้งหมด 15 ล้านบาท ตามค่าเงินในสมัยนั้น (ธงทอง จันทรางศุ, 2530)

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคม

ลักษณะของการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นแบบอิตาลีเลียนเรเนซอง (ภาพ 1) ซึ่งเป็นสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศอิตาลี เป็นช่วงเวลาที่ศิลปินชาวอิตาลีหันกลับไปศึกษาและทำตามแบบศิลปินสมัยเก่า คือ สมัยกรีกและโรมันโบราณ ลักษณะภายนอกพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นอาคารหินอ่อนสองชั้น ตัวอาคารทำด้วยหินอ่อนสีขาว มีรั้วลายสีน้ำตาลแก่ และแกนหม่น รูปแบบพระที่นั่งได้ใช้แบบโดมคลาสสิกของโรม มีโดมสูงใหญ่อยู่ตรงกลาง และมีโดมเล็ก ๆ อีก 6 ยอด รวมทั้งหมดมีโดม 7 ยอด หลังคาโดมทั้งหมดทำด้วยทองแดง (ธงทอง จันทรางศุ, 2530)

ลักษณะภายนอกของตัวอาคารมีการย่อมุมและยื่นออก (ภาพ 2) ผนังบางด้านมีลักษณะโค้ง และมีการนำประติมากรรมจากการแกะสลักหินอ่อนมาประกอบกับการตกแต่งภายนอกอาคารของพระที่นั่ง เช่น ลวดลายของส่วนขอบ หัวเสาประดับตกแต่งด้วยลายใบไม้ ดอกไม้ พวงอุบะ และแพรแถบ จัดวางเป็นระยะรอบ ๆ ตัวอาคาร ที่มีความโดดเด่น คือ ลวดลายประดับประติมากรรมเทวดาน้อย ตามแบบฉบับของโรมันมีลีลาท่วงท่าในการแบกหามพวงอุบะ เห็นเด่นชัดในบริเวณโดมด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่ง ในบริเวณส่วนของบันไดและส่วนล่างของตัวอาคารภายนอกมีการประดับด้วยการแกะสลักหินอ่อนเป็นลายแถบปิดตัดต่อเนื่องที่สามารถอยู่ร่วมกับลวดลายธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน จนได้รับการขนานนามว่า พระที่นั่งอนันตสมาคม สถาปัตยกรรมหินอ่อนแห่งสยาม (รมิดา โภคสวัสดิ์ และ ศิริวรรณ อาษาศรี, 2559)

ภาพ 1

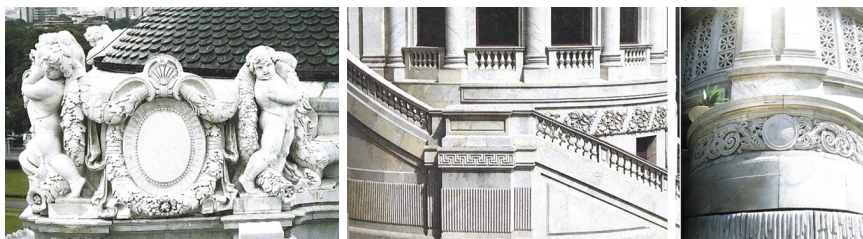
ลักษณะของตัวอาคารพระที่นั่งอนันตสมาคม

หมายเหตุ. จาก พระที่นั่งอนันตสมาคม โดย พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2558, <http://sac.or.th/databases/thaiarts/artwork/16>

ภาพ 2

การประดับตกแต่งภายนอกอาคารพระที่นั่งอนันตสมาคมด้วยหินอ่อนแกะสลัก

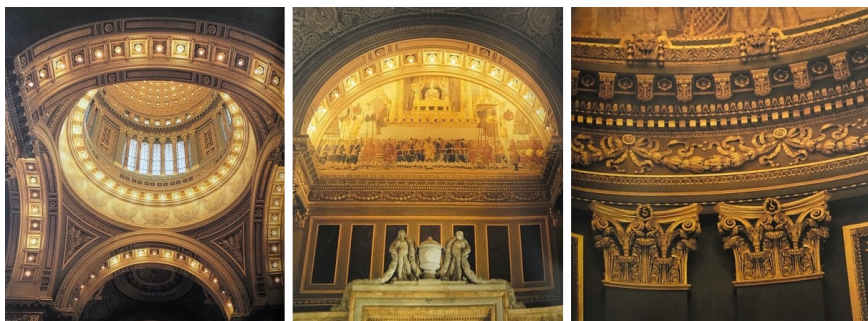

หมายเหตุ. จาก พระที่นั่งอนันตสมาคม (น. 117 - 121), โดย ธงทอง จันทรางศุ, 2530, อักษรสัมพันธ์.

ลักษณะภายในของพระที่นั่งอนันตสมาคม (ภาพ 3) มีลายปูนปั้นอันวิจิตร โดยเฉพาะลายปูนปั้นปิดทองในท้องพระโรงใหญ่ เช่น ลายใบปาล์มบริเวณบัวหัวเสา ลายพวงอุบะประดับแพรแถบบริเวณฐานโคม ที่ได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา และยุคบาโรกที่ส่งอิทธิพลมาสู่ศิลปกรรมยุคผสมผสาน ที่สำคัญ คือ ภาพเขียนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพระบรมราชจักรีวงศ์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 โดยฝีมือเขียนภาพของนายซี. รีโกลีและศาสตราจารย์ แกลเลโอ กินี วาดภาพแบบศิลปะเฟรสโก (Frescos) เช่น เพดานโคมด้านทิศเหนือ แสดงภาพเหตุการณ์เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมัยเมื่อยังดำรงพระยศสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จกลับจากราชการทัพเมืองเขมร บรรดาพสกนิกรทั้งหลายพากันไปกราบบังคมทูลอัญเชิญให้ทรงรับราชสมบัติปกครองแผ่นดินอันนับเป็นปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์จักรี เพดานโคมด้านทิศตะวันออก เป็นภาพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง เพดานโคมด้านทิศตะวันตก เป็นภาพเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงศาสนา ภาพเขียนพระภิกษุและนักบวชต่างชาติศาสนานิกายต่าง ๆ แสดงนัยไม่ได้ทรงกีดกันลัทธิศาสนาอื่นใด ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกของทุกศาสนาโดยไม่รังเกียจกีดกัน เพดานโคมด้านทิศใต้ของท้องพระโรงกลาง เป็นภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานอภัยทาน และทรงประกาศเลิกทาส (รณิดา โภคสวัสดิ์ และ ศิริวรรณ อาษาศรี, 2559)

ภาพ 3

ลายปูนปั้นอันวิจิตรภายในของพระที่นั่งอนันตสมาคม

หมายเหตุ. จาก พระที่นั่งอนันตสมาคม (น. 173), โดย ธงทอง จันทรางศุ, 2530, อักษรสัมพันธ์.

สถาปัตยกรรมตะวันตกในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19

สถาปัตยกรรมสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 มักเรียกกันว่า “ศึกษาแบบอย่างศิลปะ” ทั้งนี้เพราะมีการหยิบฉวยรูปแบบต่าง ๆ มาจากยุคต่าง ๆ ในอดีตมาผสมผสานกัน (อัศนีชัย ชูอรุณ, 2546) มีมูลฐานทางสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบมาจากสถาปัตยกรรมคลาสสิกของกรีกและโรมัน และยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา ผลงานของสถาปนิกคนเดียวจึงนิยมสร้างแบบผสมผสานรวมหลายรูปแบบเข้าไว้ด้วยกัน ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สามารถจำแนกกระบวนกรแบบสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในทวีปยุโรปและอเมริกาได้เป็น 4 กระบวนแบบ ดังนี้

1. กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มลัทธิผสมผสาน : วิธีการและวัสดุก่อสร้างตามประเพณีนิยม
2. กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ : เป็นการฟื้นฟูความหรูหรา
3. กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มฟื้นฟูโกธิค : การใช้ประโยชน์ของที่ว่าง
4. กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มสถาปัตยกรรมโลหะ : การใช้เหล็กกล้า

จากการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคมทำให้เห็นว่า สถาปนิกได้รับเอาอิทธิพลกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มลัทธิผสมผสาน และกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ที่เป็นการฟื้นฟูความหรูหรามาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม

กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มลัทธิผสมผสาน

กลุ่มลัทธิผสมผสาน เป็นการรื้อฟื้นรูปแบบของศิลปะสมัยกรีกและโรมัน รวมไปถึงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการขึ้นมาอีกครั้ง โดยเชื่อมั่นในวิธีการและวัสดุก่อสร้างตามประเพณีนิยม จึงเต็มไปด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ ความชัดเจน เหตุผล และความมีสัดส่วน มีเพียงวัสดุและวิธีการก่อสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากการศึกษาของผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่ากระบวนแบบนี้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 และมีความนิยมต่อมาจนถึงศตวรรษที่ 19 ในลักษณะที่แตกแขนงความสนใจในงานเฉพาะทาง เช่น ลัทธิ Greek Revival และงาน Revival แบบอื่น ๆ และเป็นที่ยอมรับอย่างมากในดินแดนฝรั่งเศส เช่น มหาวิหารแพนธีออน (Pantheon) และโบสถ์แมเดลีนา (Sainte Marie Madeleine) (ตาราง 1) ซึ่งมีลักษณะเด่นที่ยุคนีโอคลาสสิกนำมาใช้และสังเกตได้ เช่น รูปร่างที่สมมาตร เสาที่สูงขึ้นไปจนเต็มความสูงอาคาร สามเหลี่ยมหน้าจั่วด้านหน้าอาคาร และหลังคายอดโดม (ตาราง 2)

ตาราง 1

รูปแบบการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก
และภายในของมหาวิหารแพนธีออน ตั้งอยู่ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก	การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายใน
	
ลายประดับบริเวณหัวเสา และสามเหลี่ยมหน้าจั่วด้านหน้าอาคาร มีหลังคายอดโดม	ภายในมหาวิหารมีโครงสร้างของเส้นโค้ง มีการประดับตกแต่งบริเวณขอบบัว และมีลายปูนปั้นอันวิจิตร

ตาราง 2

รูปแบบการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก และภายในของโบสถ์แมเดลิน
ตั้งอยู่ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก	การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายใน
	
ลายประดับบริเวณหัวเสา และสามเหลี่ยมหน้าจั่วด้านหน้าอาคาร	มีโครงสร้างของเส้นโค้ง มีการประดับตกแต่งบริเวณขอบบัว มีภาพวาดแบบศิลปะเฟรสโกที่บริเวณเพดานโดม

กระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่

งานสถาปัตยกรรมในกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ เป็นการฟื้นฟูความหรูหราที่สุดของกระบวนแบบทางสถาปัตยกรรมของศิลปะบาโรกดั้งเดิม งานสถาปัตยกรรมบาโรกดั้งเดิมที่มีความหรูหราของการใช้เส้นโค้ง การเคลื่อนไหว การใช้รูปทรงเรขาคณิตเชิงซ้อน เช่น รูปไข่ วงรี ความหลากหลายของรูปทรง และการตกแต่งตัวอาคารด้วยประติมากรรม เช่น โบสถ์ซันการโล อัลเล กัวตโต ฟอนตานา (San Carlo alle Quattro Fontane) ในกรุงโรม ประเทศอิตาลี (ตาราง 3)

ตาราง 3

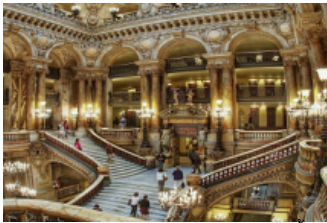
รูปแบบการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก และภายใน
ของโบสถ์ซันการโล อัลเล กัวตโต ฟอนตานา ในกรุงโรม ประเทศอิตาลี

การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก	การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายใน
 ผังอาคารมีความเว้า และนูนโค้งสลับกัน มีเสาสูงบนผนัง ให้ความรู้ถึงความเคลื่อนไหว มีลายปูนปั้นประดับตกแต่ง	 ผังอาคารที่เป็นวงรี มีการสลักผนังที่กว้างและแคบ เพื่อสร้างความซับซ้อน แสดงพลังของการเคลื่อนไหว

ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมในกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่ม
บาโรกใหม่ที่ยังคงรักษาลักษณะความโค้ง และมีการนำประติมากรรม
ลอยตัวและสูงมาตกแต่งให้ยื่นโผล่ออกมาภายนอกอาคาร เช่น โรง
อุปรากร (Opera House Garnier) ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ที่
ได้กลายมาเป็นต้นแบบให้แก่โรงอุปรากรทั่วทั้งทวีปยุโรปในสมัยคริสต์
ศตวรรษที่ 19 (ตาราง 4)

ตาราง 4

รูปแบบการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก
และภายในของโรงอุปรากรตั้งอยู่ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

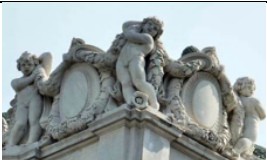
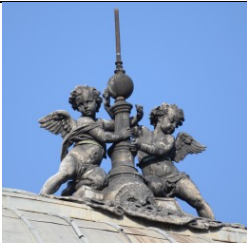
การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายนอก	การตกแต่งสถาปัตยกรรมภายใน
 ประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้น และประติมากรรมหินอ่อน และ สำริด แกะสลักเป็นแนวกรีก โรมัน	 ภายในอาคารเป็นหินอ่อน ตกแต่งด้วยลายปูนปั้น และ ประติมากรรมปิดทอง

ลายประดับพระที่นั่งอนันตสมาคม และการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถาปัตยกรรมตะวันตก

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคม ผู้เขียนมีความสนใจในเรื่องลวดลายประดับ ทั้งภายนอกและภายในพระที่นั่ง และต้องการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 -19 ที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมว่ามีความใกล้เคียงและมีการนำมาใช้ที่เชื่อมโยงกันอย่างไร โดยศึกษาจากองค์ประกอบของลวดลายระเบียบของการประดับ การประยุกต์ใช้ลายประดับและแรงบันดาลใจของสถาปนิก (ตาราง 5)

ตาราง 5

วิเคราะห์เชื่อมโยงการประดับตกแต่งด้วยประติมากรรมเทวดาน้อยบนพระที่นั่งอนันตสมาคม และรูปปั้นบนสถาปัตยกรรมตะวันตก

ลวดลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 พระที่นั่งอนันตสมาคม (1908)	ประติมากรรมเทวดาน้อยประดับอยู่บริเวณส่วนฐานของโดมด้านตะวันออกของพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นประติมากรรมหินอ่อนที่ใช้ตกแต่งอยู่ในตำแหน่งที่สูง ยื่นเรียงกันเป็นแถว และมีท่วงท่าของการแบกหามพวงอุษะขนาดใหญ่
ลวดลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 Opera House Garnier, Paris (1862-1875)	รูปปั้นเทวดาที่ Opera House Garnier เป็นการประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรมด้วยกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ โดยสร้างรูปปั้นเทวดาคู่ไว้ประดับด้านบนของตัวอาคาร มักถูกตกแต่งร่วมกับสิ่งอื่นและให้เทวดาถือสิ่งของเหล่านั้นไว้

ลวดลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 San Carlo alle Quattro Fontane (1637-1641)	รูปปั้นเทวดาที่โบสถ์ San Carlo alle Quattro Fontane เป็นสถาปัตยกรรมยุคบาโรก สร้างรูปปั้นเทวดาคู่ไว้ประดับตกแต่งเหมือนเทวดาบินอยู่ด้านหน้า ส่วนบนของโบสถ์ มือถือเหรียญรูปรวงรีขนาดใหญ่ซึ่งเป็นจุดเด่นของตัวอาคาร
 St. Peter's Basilica (1506-1626)	รูปปั้นเทวดาที่วิหาร St. Peter's Basilica เป็นงานสถาปัตยกรรมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา สร้างรูปปั้นเทวดาคู่ไว้ประดับภายนอกและภายในวิหาร ประดับตกแต่งในจุดที่สำคัญ เช่น ชุ่มป้ายชื่อ หรือมุมเสาของวิหาร มักถูกตกแต่งร่วมกับสิ่งอื่นและให้เทวดาถือสิ่งเหล่านั้นไว้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจะเห็นได้ว่าการประดับตกแต่งอาคารด้วยประติมากรรมเทวดาน้อยเป็นที่นิยมในงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่มุขพื้นฟูศิลปวิทยาและยุคบาโรก และส่งอิทธิพลมาจนถึงยุคผสมผสานตามกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่ รูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของการประดับตกแต่งอาคารด้วยประติมากรรมเทวดาน้อยมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ ตำแหน่งในการประดับที่อยู่ในบริเวณส่วนบนของตัวอาคาร และสร้างเป็นรูปปั้นเทวดาที่ช่วยกันถือสิ่งของไว้ในมือเสมอ เสมือนสิ่งของในมือนั้นมีความสำคัญที่ควรได้รับการปกป้องรักษา เมื่อสถาปนิกผู้ออกแบบนำมาปรับใช้ในการตกแต่งพระที่นั่งอนันตสมาคมจึงยังคงเอกลักษณ์ในข้างต้นเอาไว้ (ตาราง 6) เห็นได้จากประติมากรรมเทวดาน้อยที่ประดับอยู่บริเวณฐานของโถม้านด้านตะวันออกของพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นประติมากรรมหินอ่อนที่ใช้ตกแต่งอยู่ในตำแหน่งที่สูง ยืนเรียงกันเป็นแถว และมีท่วงท่าของการแบกหามพวงอุบะขนาดใหญ่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้แผ่นจำหลักรูปวงรีประดับหน้า
อาคารเป็นที่นิยมในยุคบาโรกดั้งเดิม และส่งอิทธิพลมาสู่ยุคนีโอคลาส
สิกตามกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่โดยนิยมประดับ
ไว้รอบ ๆ โดม และบริเวณส่วนบนด้านหน้าของอาคารและมักมีลาย
ประดับอื่นร่วมด้วย เป็นแรงบันดาลใจต่อการสร้างลายประดับบน
พระที่นั่งอนันตสมาคมด้วยการใช้รูปทรงรีประดับอยู่บริเวณส่วนบน
รอบ ๆ ของพระที่นั่ง แต่มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของลวดลาย
และตำแหน่งในการประดับ โดยออกแบบให้รูปวงรีอยู่ร่วมกับพวงอุบะ
และมีลายเปลือกหอยอยู่ด้านบน ส่วนขอบของวงรีมีการแกะสลักลาย
เป็นรัศมีกระจายออก ภายในวงรีมีลักษณะเรียบเกลี้ยงไม่มีลวดลาย
ใด ๆ ปรากฏอยู่ แสดงให้เห็นว่าสถาปนิกมีการออกแบบที่เป็นแบบ
ฉบับของตัวเองเพื่อความสวยงาม และให้สอดคล้องกับลักษณะของ
อาคารพระที่นั่ง

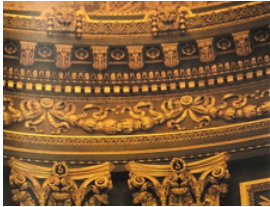
ตาราง 6

วิเคราะห์เชื่อมโยงการประดับตกแต่งด้วยแผ่นจำหลักรูปวงรีประดับหน้าอาคารบน
พระที่นั่งอนันตสมาคม และบนสถาปัตยกรรมตะวันตก

ลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 พระที่นั่งอนันตสมาคม (1908)	การประดับตกแต่งด้วยแผ่นจำหลักรูปวงรีประดับหน้าอาคารบนพระที่นั่งอนันตสมาคมถูกสร้างประดับไว้บริเวณส่วนบน รอบ ๆ ของตัวอาคาร และมีการตกแต่งประกอบร่วมกับลายประดับอื่น ๆ เช่น มีลายพวงอุบลล้อมรอบ มีลายเปลือกหอยจัดวางอยู่ด้านบนของวงรี ส่วนขอบของวงรีมีการแกะสลักลายเป็นเส้นรัศมีกระจายออก ภายในวงรีมีลักษณะเรียบไม่มีลวดลายใด ๆ ปรากฏอยู่
 Opera House Garnier, Paris (1862-1875)	Opera House Garnier เป็นงานสถาปัตยกรรมในกระบวนแบบของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่นำอิทธิพลการใช้แผ่นจำหลักรูปวงรีมาจัดวางประดับบนสถาปัตยกรรมโดยประดับไว้รอบๆ โดมและบริเวณด้านบนของหน้าตักมีลวดลายประดับอื่นร่วมด้วย เช่น ลายพวงอุบล และลายใบไม้
 San Carlo alle Quattro Fontane (1637-1641)	การประดับแผ่นจำหลักรูปวงรีปรากฏเด่นชัดที่ San Carlo alle Quattro Fontane ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมยุคบาโรกตั้งแต่เริ่มมีการประดับรูปวงรีทั้งภายนอกและภายในวิหารรวมถึงในส่วนของโดม การประดับด้วยแผ่นจำหลักรูปวงรีหน้าอาคารมีขนาดใหญ่และเด่นชัดประดับร่วมกับรูปปั้นเทวดาซึ่งมีลักษณะเหมือนกันจับรูปเหรียญวงรีนั้นไว้

ตาราง 7

วิเคราะห์เชื่อมโยงการประดับตกแต่งด้วยลายพวงอุษะประดับแปรรูปบนพระที่นั่งอนันตสมาคมและบนสถาปัตยกรรมตะวันตก

ลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 พระที่นั่งอนันตสมาคม (1908)	ลายพวงอุษะประดับแปรรูปบนพระที่นั่งอนันตสมาคมมีการนำมาจัดองค์ประกอบร่วมกับรูปทรงรี มีลักษณะการจัดวางที่สมมาตร วางพาดเป็นเส้นโค้ง และจัดวางในรูปแบบของการยกระดับคุณค่าให้กับสิ่งที่อยู่ตรงกลางเหมือนพวงอุษะโอบล้อมสิ่งนั้นไว้ ประดับอยู่บริเวณด้านบนบนของพระที่นั่ง
 Opera House Garnier, Paris (1862-1875)	ปรากฏลายประดับพวงอุษะที่ Opera House Garnier ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมในยุคผสมผสาน พวงอุษะมีลักษณะที่เป็นเส้นโค้ง ถูกนำมาจัดวางไว้ใต้รูปภาพแกะสลัก และมีลักษณะโอบล้อมครึ่งล่างของรูปภาพ ทำให้รูปภาพนั้นดูมีความสำคัญ ประดับอยู่บริเวณด้านบนภายนอกของอาคาร
 Sainte Marie Madeleine, Paris (1807-1845)	ที่วิหาร Sainte Marie Madeleine พบลายพวงอุษะประดับแปรรูปประดับอยู่ที่เสาภายในอาคารถูกจัดวางโดยพาดเป็นเส้นโค้งจากด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งประดับไว้ใต้รูปภาพแกะสลักและมีลักษณะโอบล้อมครึ่งล่างของรูปภาพ ทำให้รูปภาพนั้นดูมีความสำคัญ
 St. Peter's Basilica (1506-1626)	ที่วิหาร St. Peter's Basilica พบลายพวงอุษะประดับแปรรูปประดับอยู่ที่เสาภายนอกวิหารถูกจัดวางโดยพาดเป็นเส้นโค้งจากด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งมีทั้งแบบที่วางประดับร่วมกับลวดลายอื่นโดยที่มีพวงมาลัยโอบล้อมอยู่ด้านล่างและที่มีพวงอุษะประดับอยู่ด้านข้างมีจุดสำคัญอยู่ตรงกลาง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการประดับลายพวงอุษะประดับแพรแถบ เป็นที่นิยมบนงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาและยุค บาโรกและส่งผลให้พลมาสู่ยุคผสมผสาน (ตาราง 7) ลักษณะเด่นของ พวงอุษะ ผลไม้ ใบไม้และดอกไม้จะผูกด้วยแพรแถบและมักจะพาด ระหว่างเส้นโค้งลงประดับร่วมกับลายประดับอื่นเพื่อเพิ่มความพิเศษ สถาปนิกผู้ออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคมได้นำลายประดับพวงอุษะประดับแพรแถบซึ่งเป็นที่นิยมบนงานสถาปัตยกรรมของตะวันตกมา ประยุกต์ใช้ประดับประดาภายในพระที่นั่งบริเวณด้านบน โดยการนำ มาจัดองค์ประกอบร่วมกับแผ่นจำหลักรูปวงรี มีลักษณะการจัดวางที่ สมมาตร วางพาดเป็นเส้นโค้งอย่างต่อเนื่อง และยังคงรักษาแนวความคิดในหลักของการจัดวางเพื่อยกระดับคุณค่าให้กับสิ่งที่อยู่ตรงกลาง เหมือนพวงอุษะโอบล้อมสิ่งนั้นไว้

ตาราง 8

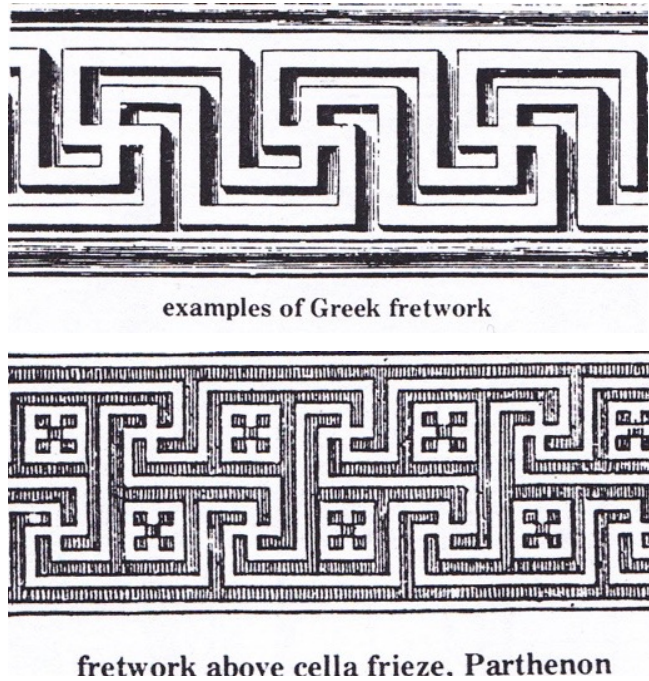
วิเคราะห์เชื่อมโยงการประดับตกแต่งด้วยลายแถบปิดตัดต่อเนื่องบนพระที่นั่งอนันตสมาคม และลวดลายบนสถาปัตยกรรมตะวันตก

ลวดลายประดับ	สถานที่และลักษณะการประดับตกแต่ง
 พระที่นั่งอนันตสมาคม (1908)	ลวดลายแกะสลักหินอ่อนภายนอกพระที่นั่งอนันตสมาคมมีการนำลายแถบปิดตัดต่อเนื่องมาจัดวางเป็นตัวชั้นกลางระหว่างพื้นที่ว่างและลวดลายธรรมชาติ เพื่อสร้างความขัดแย้งของลวดลายประดับ แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัวลายแถบปิดตัดต่อเนื่องดังกล่าวถูกจัดวางประดับอยู่รอบ ๆ อาคารพระที่นั่ง โดยประดับอยู่บริเวณขอบผนังชั้นที่หนึ่งของพระที่นั่ง และบริเวณราวบันได
 Opera House Garnier, Paris (1862-1875)	ที่ Opera House Garnier มีการนำลายแถบปิดตัดต่อเนื่องมาตกแต่งเป็นเส้นขอบของพื้นอาคาร ออกแบบเส้นให้ต่อเนื่องกันเป็นวงกลมสอดคล้องกับส่วนโค้งภายในอาคาร และถูกใช้สร้างขอบเขตของพื้นที่ภายในอาคาร
 Pantheon, Paris (1758-1790)	ที่วิหาร Pantheon, Paris มีการนำลวดลายแถบปิดตัดต่อเนื่องมาประดับบริเวณโดมเล็ก ๆ ภายในอาคารโดยใช้แถบปิดตัดต่อเนื่องในการกันขอบระหว่างลวดลายประดับ

จากการศึกษาข้อมูลค้นพบว่าการนำลวดลายแถบปิดตัดต่อเนื่องมาใช้ในการตกแต่งปรากฏขึ้นตั้งแต่ในยุคกรีก โรมัน (ตาราง 8) ซึ่งเป็นงานแกะสลักหินอ่อนสร้างลวดลายให้มีการตัดกันของแสงและเงา (Harris, 1983)

ภาพ 4

ลวดลายหินอ่อนแกะสลักของกรีก-โรมัน

หมายเหตุ. จาก Illustrated dictionary of historic architecture, โดย C. M. Harris, 1983, New York Dover Publisher.

ต่อมาได้ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาและเป็นที่นิยมในยุคผสมผสานโดยนำมาใช้ในรูปแบบของเส้นแบ่งเขตระหว่างลวดลายหรือแบ่งขอบเขตของพื้นที่ (ภาพ 4) ดังนั้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลจะเห็นว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมได้นำแรงบันดาลใจในการนำแถบปิดตัดต่อเนื่องมาปรับใช้ในการตกแต่งภายนอกอาคารและให้ลวดลายดังกล่าวเป็นเส้นเขตชั้นกลางระหว่างพื้นที่ว่างและลวดลายธรรมชาติ เพื่อสร้างความขัดแย้งของลวดลายประดับ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์เชื่อมโยงลายประดับพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 ในเชิงเปรียบเทียบพบว่าสถาปัตยกรรมในช่วงสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคแห่งการศึกษาแบบอย่างศิลปะ เพราะมีการหยิบฉวยรูปแบบมาจากยุคต่าง ๆ ในอดีตมาผสมผสานกัน มีมูลฐานทางสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบมาจากสถาปัตยกรรมคลาสสิกของกรีกและโรมันและยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยา ในช่วงสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเรียกว่ายุคผสมผสาน (Eclecticism) ซึ่งกระบวนการแบบที่สำคัญและเป็นแรงบันดาลใจให้สถาปนิกออกแบบและสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม คือ กระบวนการของสถาปนิกกลุ่มลัทธิผสมผสานที่เป็นการนำกระบวนการในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของชาวกรีกและโรมัน รวมไปถึงยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยาการมาใช้ในการก่อสร้างอาคารอีกครั้งหนึ่ง และกระบวนการของสถาปนิกกลุ่มบาโรกใหม่เป็นการฟื้นฟูความหรูหราที่สุดของกระบวนการทางสถาปัตยกรรมของศิลปะบาโรก โดยยังคงรักษาสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะโค้งมีประติมากรรมมาตกแต่งอาคารและยื่นโผล่มาภายนอกอาคารตามแบบฉบับสถาปัตยกรรมบาโรกเพื่อความดึงดูดใจมากที่สุด

ดังนั้นเมื่อทำการศึกษาและวิเคราะห์เชื่อมโยงการใช้ลวดลายประดับพระที่นั่งอนันตสมาคม และสถาปัตยกรรมตะวันตก จึงทำให้เห็นถึงสาเหตุของการผสมผสานศิลปะตะวันตกหลายสมัยเข้าไว้ด้วยกัน สถาปนิกผู้ออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคมได้นำแนวคิดทางความงามของลวดลายมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการตกแต่ง แต่มีการปรับเปลี่ยนในส่วนขององค์ประกอบและรายละเอียดของลวดลาย ดังจะเห็นได้จากตำแหน่งในการวางประติมากรรมเทวดาน้อยที่สร้างขึ้นมาให้ยื่นออกมาจากตัวอาคารอย่างที่ยินยสร้างกันในสถาปัตยกรรมบาโรก แต่ใน

ส่วนของรายละเอียด ท่วงท่าการยืนได้มีการออกแบบให้เป็นแบบฉบับ
ของตัวเอง และไม่ได้นำเรื่องของความเชื่อและวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้อง
รวมไปถึงการใช้แผ่นจำหลักรูปวงรีประดับอยู่บริเวณส่วนบนรอบ ๆ
ของพระที่นั่ง โดยนำแรงบันดาลใจมาจากการตกแต่งที่เป็นที่นิยมใน
งานสถาปัตยกรรมยุคบาโรกที่ไม่เน้นรูปทรงเรขาคณิตแบบธรรมดา
สถาปนิกได้ออกแบบเพื่อความสวยงามให้สอดคล้องกับลักษณะของ
อาคารพระที่นั่งอนันตสมาคมด้วยลวดลายพวงอุษะประดับแพรวแถบ
อันเป็นที่นิยมบนงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาและ
ส่งอิทธิพลต่อมาจนเป็นที่นิยมในยุคผสมผสาน สถาปนิกได้มีการปรับ
เปลี่ยนรายละเอียดการจัดวาง แต่ยังคงรักษาแนวความคิดในหลักของ
การจัดวางเพื่อยกระดับคุณค่าให้กับสิ่งที่อยู่ตรงกลางเหมือนพวงอุษะ
โอบล้อมสิ่งนั้นไว้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบทำให้
ทราบว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมมีการประดับลวดลายที่ใกล้เคียงเชื่อม
โยงกับสถาปัตยกรรมตะวันตก มีการนำแบบแผนทางแนวความคิดมา
เป็นแรงบันดาลใจในการตกแต่ง แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนตามแบบฉบับ
ของตัวเองเพื่อให้เกิดความเหมาะสม

เมื่อศึกษาลวดลายประดับบนพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว
อาจสามารถเชื่อมโยงการประยุกต์ใช้รูปแบบศิลปกรรมตะวันตกในงาน
ศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ ในประเทศไทยในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

ไม่ว่าจะเป็น งานจิตรกรรม ประติมากรรม การประดับตกแต่ง
อาคาร โดยเฉพาะการแต่งกายและงานเครื่องประดับที่ส่งผลให้ผู้คน
ในยุคสมัยนั้นได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติรวมถึงรสนิยมได้ก้าวเข้ามา
แทนที่ เกิดการผสมผสานการแต่งกายระหว่างรูปแบบตะวันตกและ
ตะวันออก ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงความนิยมด้าน
รูปแบบและการใช้งานเครื่องประดับอย่างชัดเจน และหลากหลาย
ที่สุดในยุคหนึ่งของประเทศไทย

อ้างอิง

- ธงทอง จันทรางศุ. (2530). *พระที่นั่งอนันตสมาคม*. อักษรสัมพันธ์.
- พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2558). *พระที่นั่งอนันตสมาคม*. <http://sac.or.th/databases/thaiarts/artwork/16>
- รมิดา โภคสวัสดิ์ และ ศิริวรรณ อาษาศรี. (2559, 20 กันยายน). ๑๐๐ ปี *พระที่นั่งอนันตสมาคมสถาปัตยกรรมแห่งสยาม*. ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/history/article_11626
- อัศนี ชูอรุณ. (2546). *ประวัติศาสตร์ศิลปะยุคฟื้นฟูและยุคใหม่*. โอเดียนสโตร์.
- Harris, C. M. (1983). *Illustrated dictionary of historic architecture*. New York: Dover Publisher.

